

ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. Ф. ШАТАЛОВА В ПРАКТИКУ РОБОТИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У зв'язку зі змінами соціального, економічного і культурно-освітнього життя українського суспільства стала актуальною така проблема, як пізнання і використання передового зарубіжного досвіду. Для багатьох освітян з'явилася можливість ознайомитися з роботою кращих навчальних закладів світу, а також відбувається досить інтенсивний обмін передовими технологіями.

Гідний внесок у розвиток вітчизняної педагогічної думки зробив Віктор Федорович Шаталов (1927 р.) – педагог-новатор, доктор академії педагогічних наук України, народний учитель ССРСР, заслужений учитель України, лауреат декількох міжнародних премій, викладач математики, директор школи. Досвід його роботи викликав, мабуть, найбільший суспільний резонанс. Педагогічний стаж – 53 роки, з них 40 років – дослідження та експерименти. У його роботах в концентрованому вигляді акумульований досвід багатьох викладачів і результати пошуку багатьох дослідників-педагогів по корінній зміні системи організації й проведення навчального процесу. У своїх роботах за головне він вважає: «Рецепт успіху учня простий: потрібно вірити в дитину і при найменшій можливості давати йому висловитися, щоб над ним не висів страх оцінки, страх відчуження і засудження».

У ході наукового пошуку з'ясовано, що аналіз історіографічних досліджень засвідчує, що зараз взагалі не звертають уваги на здобутки вітчизняних педагогів у тому числі й В. Шаталова. У працях багатьох авторів, розкривається актуальність його методик виховання в українських школах, де живе та працює ця чудова, сильна, творча людина, і де про нього останнім часом взагалі забули. Це дуже прикро, оскільки його педагогічна система у порівнянні із «закордонними новинками» адаптована до нас, вона пройшла довгий та важкий шлях випробування, який підтвердив її плідність та ефективність.

Мета даної статті полягає у дослідженні методичної системи навчання педагога В. Шаталова та впровадження його педагогічних ідей на уроках у загальноосвітній школі.

В. Шаталов розробив для середньої і старшої загальноосвітньої школи оригінальну систему інтенсивного навчання. У ній використовуються авторські навчальні посібники, що представляють програмний матеріал головним чином у вербально-графічних формах (спрощують процес викладання та сприйняття) і орієнтовані на розвиток творчого мислення школярів (принцип відкритих перспектив), а також різноманітні нестандартні форми об'єктивного обліку і контролю знань кожного учня на кожному уроці (принцип систематичного зворотного зв'язку), що дозволяють відмовитися від учнівських щоденників та класних журналів. Замість традиційних домашніх завдань учні отримують великі «пропозиції», обсяг і складність яких варіюються на етапах навчання з урахуванням індивідуальних особливостей, а до закінчення курсу наближаються до конкурсних і олімпіадних. Традиційні іспити замінені роботами по «листах групового контролю», які виявляють результат самостійної діяльності над всіма видами завдань. Усуненню дидактичних протиріч сприяє принцип безконфліктності навчальної ситуації, тобто створення за участю батьків школярів для занять відповідних умов. Широко використовуються ігрові форми навчальних занять. Багато знахідок В. Шаталова використовуються педагогами вузів і при навчанні деяким складним професіям [1, с. 118].

Однією з проблем шкільної математичної освіти В. Шаталов бачить нестачу часу на вирішення математичних задач, що ґрунтується на їх спрощенні, наслідком якого є недолік математичного розвитку учнів. Вирішити проблему Віктор Федорович пропонує у значному зменшенні часу на вивчення теоретичного матеріалу. В якості основного методичного інструменту для досягнення цієї мети він висуває опорні сигнали. При навчанні математики для В. Шаталова первинним є навчити учнів розмірковувати, розв'язувати й доводити, і вже після цього, вторинним – навчити записувати докази. Тому в технології педагога-дослідника учень слухає, осмислює і записує пояснення викладача не одночасно, а в спеціально відведений для цього час [5, с. 36].

Основу освітньої моделі В. Шаталова становить ідея про те, що ефективна технологія навчання дозволяє розкрити потенціал кожного учня за рахунок активізації роботи психофізіологічних механізмів, що забезпечують сприйняття, аналіз та систематизацію інформації, а також створення сприятливих психологічних умов для повноцінної самореалізації особистості.

Управління навчально-виховним процесом базується на категоріях «оцінка», «повторення», «контроль» і «самоконтроль». Облік і оцінювання знань в технології навчання В. Шаталова грає не тільки діагностичну, але й у величезній мірі психологічну, мотиваційну, виховну роль.

В. Шаталов вважає, що навіть найслабший учень може вчитися краще і, відповідно, отримувати кращі оцінки. Кожна дитина знає, що будь-яка небажана оцінка може бути виправлена. Вони лише констатують, який саме матеріал засвоєно погано або недостатньо. Всі оцінки, крім відмінних, виставлені простим олівцем. Тому, якщо учневі не подобається трійка, він приходять і відповідає вчителю той розділ, за який вона одержана.

Людський фактор обумовлює і визначає дидактичну концепцію В. Шаталова. Вся його система навчання побудована на принципі поваги особистості школяра, гуманного ставлення до нього. Він до кожного учня підходить з оптимістичною гіпотезою, вірить в його навчальні здібності, можливість засвоєння будь-яким школярем навчального матеріалу на рівні «четвірки» і «п'ятірки». Створюючи доброзичливу обстановку на заняттях, Віктор Федорович викликає в учнів почуття впевненості в свої сили і успіху в навчальній роботі.

«Вчитися переможно!» – Ось девіз педагога-новатора. Успіх у навчанні – його найважливіший дидактичний принцип [2, с. 33].

Підкреслимо, що В. Шаталов на перше місце в процесі навчання ставить виховну задачу, а також формування в учнів суспільно цінних мотивів навчання, допитливості, пізнавальних інтересів і потреб, почуття обов'язку і відповідальності за результати навчання.

За В. Шаталовим навчальний матеріал вивчається укрупненими одиницями. Він вважає, що так учні бачать цілісну картину досліджуваного, а не тільки його фрагмент. Успіх засвоєння великої теми досягається швидким темпом вивчення і шляхом багаторазового повторення. В навчальному матеріалі з математики вивчаються основні поняття і зв'язки між ними. Другорядний матеріал не дається. А отже, практично учням знати докази не обов'язково, тим більше, що одна і та ж теорема, висновок однієї і тієї ж формули мають багато варіантів. У результаті вдається скоротити час, необхідний для вивчення і засвоєння програмного навчального предмета.

Оцінюючи в цілому досвід В. Шаталова як оригінальний і позитивний, психолог академік А. Бодальов вважає, що в його системі велика увага приділена на створення і розвиток в учня репродуктивних здібностей і, на жаль, менше – на розвиток творчої самобутності учнів. З цією оцінкою А. Бодальова, мабуть, можна погодитися лише частково, оскільки далеко випереджаюче навчання, як це практикує В. Шаталов, було б неможливо без розвитку творчих здібностей учнів [4, с. 24].

М. Скаткін висловив таку думку про систему навчання педагога-новатора: «Методична система донецького педагога В.Ф.Шаталова дозволяє успішно вирішити одну з найскладніших педагогічних завдань – долучити кожного школяра до щоденної напруженої розумової праці, виховати пізнавальну самостійність, як якість особистості, зміцнити в кожному учні почуття власної гідності, впевненості у своїх силах і здібностях» [5, с. 41].

Доповнити це можна словами С. Соловейчик: «В. Шаталов відчуває психологію не сильного учня, який постійно боїться, що нічого не зрозуміє, і тому дійсно не розуміє. Кожним своїм кроком В. Шаталов знімає страх перед важким матеріалом. Вся його методика – це методика подолання страху» [4, с. 22].

Методична система донецького педагога В. Шаталова дозволяє успішно вирішити одне з найскладніших педагогічних завдань – долучити кожного школяра до щоденної напруженої розумової праці, виховати пізнавальну самостійність, як якість особистості,

зміцнити в кожному учні почуття власної гідності, впевненості у своїх силах і здібностях. За 40 років експерименту В. Шаталов із самих, здавалося б, слабких учнів, яких для нього спеціально підбирали як безнадійних, вийшли в підсумку 57 кандидатів і 11 докторів фізико-математичних і технічних наук. В. Шаталов є автором 36 книг, видавався в 17 країнах загальним тиражем більше мільйона екземплярів: «Експеримент триває», «Куди і як зникли трійки», «Педагогічна проза», «Точка опори», «Суцвіття талантів», «Алгебраїчні хвилі», «Фамільна геометрія», «Фізика на все життя», «Стереометрія», «Астрономія» та інші.

Таким чином, результати дослідження дають підставу зробити висновок про те, що освітня модель В. Шаталова відповідає всім критеріям технологічності навчально-виховного процесу, що відповідає вимогам, які постають перед сучасністю. Проведене дослідження не розкриває всіх аспектів педагогічної діяльності В. Шаталова і потребує цілісного, систематичного розгляду та аналізу його педагогічної діяльності.

Список використаної літератури

1. Баклюк В. І. Психологічний аспект новаторського застосування опорних сигналів у методиці В. Ф. Шаталова [Текст] / В. І. Баклюк // Управління школою: Науково-методичний журнал. – 2008. – №7. – С. 21–25.
2. В. Ф. Шаталов: його ідеї працюють і сьогодні [Текст] // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – №6. – С. 32–48.
3. *Виноградов С.* Открытие В.Ф. Шаталова: опора на механизм понимания [Текст] / С. Виноградов // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2005. – №1-4. – С. 117–130.
4. *Калошин В. Ф.* Методика В.Ф. Шаталова – успіх та радість у навчанні [Текст] / В. Ф. Калошин, Л. Л. Сушенцева, Д. В. Гоменюк // Управління школою: Науково-методичний журнал. – 2008. – №11. – С. 13–57.

Яна Криворотько

ПРОБЛЕМИ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ К. Ф. ЛЕБЕДИНЦЕВА

Останніми роками в шкільній математичній освіті відбулися певні позитивні зміни, які можна вважати початком її реформування, але, поряд з тим, залишається низка невирішених та актуальних для дослідження проблем. Зважаючи на те, що аналіз сучасної системи освіти свідчить про необхідність пошуку нових підходів та відповідних шляхів розвитку змісту, форми й методів викладання математики, процес теоретичного аналізу й узагальнення протиріч по-перше, не може вважатися завершеним, по-друге, накопичений досвід стане дуже корисним у подальшій розробці шляхів розвитку освіти. Математична освіта, як шкільна так і загальна середня, нині зазнає радикальних змін. Інтенсивні процеси її формування зумовлюють постійні пошуки трансформування системи і змісту освіти. Необхідність звернення до даної теми, до методико-математичного досвіду К. Ф. Лебединцева, зумовлена тим, що на той час головними були питання про створення різноманітних типів навчальних закладів, методів навчання з метою врахування і збереження схильностей молоді та реальних потреб суспільства, визначалися й обґрунтовувалися основні напрями науково-педагогічної діяльності вчених і чинники, які впливали на становлення і розвиток їхніх педагогічних поглядів; розкривалися нові сторінки діяльності, зокрема участь у реформі школи й шкільної математичної освіти.

Серед визначних методистів-математиків кінця XIX – початку XX ст. можна виділити постать Костянтина Фефановича Лебединцева (1878-1925), талановитого вченого, педагога, організатора методико-математичної роботи в Україні, автора новаторських за своїм змістом підручників і задачників, експериментальних психолого-педагогічних досліджень, які й у нинішніх реаліях заслуговують на вивчення, узагальнення та кри-